

Őrségváltás

Szerkesztette: Horváth Júlia Borbála

Őrségváltás

Szerkesztette
Horváth Júlia Borbála

Századvég Kiadó
Budapest, 2024

– EST. 1991 –

Batthyány Lajos
ALAPÍTVÁNY

A könyv a Batthyány Lajos Alapítvány
támogatásával jelent meg.

© Századvég Kiadó

© Horváth Júlia Borbála

Felelős kiadó: Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány

Olvasószerkesztő: Bobály Ilona, Ell Alexandra

Borítóterv: Albert Anna

Tipográfia és tördelés: Varga Júlia

Nyomdai munkálatok: Prime Rate Kft.

ISBN 978-615-6436-48-1

Tartalom

<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
Előszó	7
Bevezető	9
<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
Határtalan határaink	9
Kihúlt őrhelyeken	11
<i>Domonkos László</i>	
(Őr)vidékek és zűrzavarok	11
<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
Elindultam szép hazámbúl... ..	22
<i>Somorjai Ádám – Horváth Júlia Borbála</i>	
Istentől kapott talentummal	35
A tábor	45
<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
Hol járunk, és mit keresünk?	45
<i>Sarnyai Benedek</i>	
A hegyhátszentmártoni „Házás”-pár	54
<i>Fehér Kinga</i>	
Lélegző gerendák	66
Őrvidéki házak evolúciója	77
<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
Interjú tehénnel	77

Múlt a jövőben

Nyelv, vallás, gazdaság, kultúra 89

Horváth Júlia Borbála

Koronán innen, himnuszon túl..... 89

Horváth Júlia Borbála

Őrségváltás az Öreg iskolában..... 99

Fehér Kinga

Nálunk az összetartozás a legfontosabb! 106

Magyar, magyarón, burgenlandi, osztrák

Nyelv és közösség mint megtartó erő..... 117

Szoták Szilvia

Nyelvi tájkép Burgenlandban 117

Sarnyai Benedek

Dialektusok árnyékában..... 129

Horváth Júlia Borbála

Bonbonboltban..... 139

Tradíciók, mesterségek Alsóőrött

Minden szabad kézre szükség van!..... 151

Gombás Mónika – Weber Katalin

Őrvidéki szerzők riportjaiból..... 151

Fehér Kinga

Dalban a szó..... 159

Horváth Júlia Borbála

Összegzés helyett: epilógus 167

Jegyzetek..... 171

Előszó

A Magyar Írószövetség Szociográfiai Szakosztálya 2021-ben *Do you speak Magyar?* címmel elindította falukutató sorozatát. A részt vevő írók ellátogatnak egy-egy magyarlakta településre, adott esetben falukutató táborban dolgoznak együtt, hogy felmérjék, kik laknak ott és hogyan élnek, miként beszélnek a magyar nyelvet.

Az interjúkat meghatározott módszertannal felvesszük, az életutakat rögzítjük, majd tapasztalatainkat és a történeti szempontokat figyelembe véve szépirodalmi szociográfiai műfajban leírjuk. A találkozás a tájjal és az ott élőkkel összehasonlító alapot képez a korábbi magyarországi szépirodalmi szociográfiák leírásaival.

Esterházy János, Márai Sándor, Duba Gyula s a rendszerváltás után az Őrvidékről elsőként író nagy „hatosfogat” (Bertha-Csukás–Gyurkovics–Hernádi–Szakonyi–Végh)¹ mellett még csak ízlelgetjük Fábry Zoltán, a stószói őrhely lakója, alkotója nevét. Megpróbáljuk értelmezni, milyen lehetett magyarként megmaradni és borzalmakat elszenvedve, ide-oda csapódva továbbra is a *vox humana* szellemében szólni.²

Az ötágú síp – így jellemezte Illyés Gyula a szétszakított magyar irodalmat, jelezvén, hogy az erdélyi, felvidéki, vajdasági, kárpátaljai magyarság irodalma az egyetemes magyar irodalom része. A hívószavak ezúttal is azonosak: alanyok és interjúkészítők elmondják, milyen körülmények között és miként próbálják átmenekíteni az anyanyelvet. Itt is, ott is ugyanaz a szólam: ha nincs magyar nyelvű oktatás, és nincs hagyományápolás, igen kicsi az esélye annak, hogy magyar gyerekből magyar felnőtt lesz.

A kezdeményezéssel célunk, hogy segítsük e nagy múltú műfaj visszaemelkedését a kortárs irodalmi kánonba. Ahhoz

viszont művek kellene, lelkesedés és célirányos munka, s főképpen rengeteg szív. Várjuk az érdeklődő íróársakat, illetve köszönet a Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány szociográfiai pályázatának, hogy első őrvidéki kötetünk ebben a formában megjelenhet.

Horváth Júlia Borbála
2024. május 16.

Bevezető

Horváth Júlia Borbála

Határtalan határaink

Fut az út, fogy az út, egy nyelvi konferenciára utazom. Későn ébredő Balaton-part mentén kanyarog a vonat, párás-deres a táj, dermedtek a nyaralók. Még nyílnak... de már nem oly lelkesen a kerti virágok, s akik tiszteletüket tehetnék a mulandóság előtt, nem kíváncsiak a késői virulásra.

Az előadásokon a határon túl tevékenykedő kollégákat hallgatjuk; Felföldtől Délvidékig szól a trombita: „Te magasba menekült haza”.³ Az ötágú síp – mondta a magyar irodalomról Illyés Gyula, s a hívószó most is azonos: a „küldöttek” elmondják, milyen körülmények között és miként próbálják átmenekíteni az anyanyelvet.

Ezzel egy időben, másfelé másféle utazás folyik: író-szociográfusok igyekeznek elfoglalni szemlélődő őrhelyüket: falukutató-táborba tartanak az Órvidékre. Mindkét csoport küldetése hasonló: határtalan anyanyelvünkkel és anyanyelvi határainkkal foglalkozunk.

Nem véletlenül lett a kezdeményezés címe: *Do you speak Magyar?* – az elnevezést személyes élmény adta. Egy háromhónapos írói ösztöndíj részeként (V4-PIM) Pozsonyban jártam a várost, a környéket, időnként átruccantam Bécsbe, Brnóba. Mivel nem beszélek szlovákul és csehül sem, adott esetben e helyszíneken is az elvárt nyelvi korrektség sorrendjében kellett feltennem a kérdést: *Do you speak English?* Netán: *Do you speak Magyar?* Beszél magyarul? Szomorúsággal töltött el, hogy tágabb hazánkban, Közép-Európában nincs közös nyelvünk a világ-angolon kívül.

Az Őrségben is megkezdődik a munka. Az írók szorgos kutatókká válnak, járják a falut, ismerkednek, keveset kérdeznek és sokat hallgatnak; az emberek megnyílnak: örülünk, hogy itt vannak! Rövidesen csatlakozom a szociográfusokhoz, folytatódik a munka.

Földkereső vándor, ki megélhetési örömeiben éli ki magát – mesélik a helyiek a rokonról, a szomszédról, az ismerősről, és nemcsak a magyarokról beszélnek ekképpen, hanem a nyugatosodni vágyó szlovákokról, ukránokról, románokról, szerbekről, szlovénokról. Terv szerint ellátogatunk az Őrvidék ausztriai településére, Alsóőrre is; indulás előtt engem is elfog a régi reflex: ezúttal nyugat felé tartok, amely ismerős indulatokat ébreszt bennem.

Elborzadok ezen, és elhatározom, hogy nem fogok vágyakozni olyan iránt, ami nincs. Akkor még nem tudtam, ezt miként fogom megvalósítani, hiszen gyerekkorom nekem is a kék farmerek és a Milka csokik bűvöletében telt, s bár a mi családukban nem volt emigráns, a jóléti hírek áttörtek a vasfüggönyön.

Előzőleg számos interjút készítettem határon túli magyarokkal, akik Ausztriába, Németországba vagy Nagy-Britanniába mentek dolgozni: takarítók, ápolónők, idénymunkások; borásztól villanyszerelőig, orvostól kőművesig próbálkoznak külföldön. Közös indíttatás a magasabb fizetés elérése – bármi áron. Van, aki maradt, és a fejében minduntalan az motoszkál: mi lett volna, ha...

A határainkon kívül, de a szülőföldjükön élő magyarok példát mutatnak minden szerencsepróbálónak, hogy lélekben végül merre visz az út: hazafelé. Ezúttal az őrségi és „burgenlandi” tájegység magyarjai mesélnek életükről, miáltal megkíséreljük feltárni az ott élők életmódját, anyanyelvhasználatát és kapcsolatait a történelmi Magyarország korszakaival.

Kihűlt őrhelyeken

Domonkos László

(Őr)vidékek és zűrzavarok

Messziről kell kezdeni. Nagyjából onnan, hogy Magyarországon manapság minden fogalmat két-három másikkal kell magyarázni. Hogy az ördög öreganyja szinonimájaként is emlegetett, a kommunista értelmezésből itt ragadt és abból „időtlenült”, száz százalékgig pejoratív jelentéstartalmú *nacionalizmus* kifejezés voltaképpen és valójában a *sovinizmus* jelentéstartalmának felel meg. (A nacionalizmus – lásd nation-natio-nemzet – valójában nemzetpártiságot, tehát a szó legteljesebb értelmében *patriotizmust*, hazafiságot jelent.) Hogy a *konzervatív* nem maradi-ósvi, a divatjamúlt, korszerűtlen, netán kártékony dolgokhoz-ügyekhez-eszmékhez való feltétlen, már-már eszement ragaszkodást jelenti, hanem a legszebb értelemben vett hagyománytiszteletet, a múlt és a történelem hangsúlyos respektusát. Hogy a *szegregáció* elsődlegesen nem bármiféle faji, nemzetiségi diszkriminációt, erőszakos elkülönítést, hanem egyfajta – elsősorban szociológiai értelemben vett – elkülönülést jelent, ami elsősorban és döntő mértékben a jövedelmi viszonyok, tehát anyagi és infrastrukturális, tehát éppenséggel a településszerkezetből (is) fakadó ellátottsági egyenlőtlenségre, vagy egyszerűen különbözőségekre vonatkozik. A sort még folytathatnánk...

Az elképesztő fogalmi zűrzavar természetesen földrajzi nevekre is kiterjed. E téren a félműveltség, a tájékozatlanság olykor már nemcsak lehangoló, de kifejezetten ijesztő is. Hogy például Újvidéket következetesen keverik a Délvidékkel – holott az előbbi egy város (igaz, a Délvidéken), az utóbbi viszont egy

ország rész –, talán még hagyján ahhoz képest, hogy minden Romániához csatolt magyar helységet kivétel nélkül erdélyinek tartanak, holott Nagyvárad, Szatmárnémeti, a Fekete-Körös völgye és Arad-Hegyalja sohasem volt Erdély – ám a *Partium* nevet még annyira sem ismerik és még úgy sem használják, mint a Délvidéket. De említhetnénk Alsóőr falut is, amelynek a létezéséről méltatlanul kevesen tudnak, és ha mégis sejtenek valamit, akkor a Balatonnál keresik Alsóörsként.

Fentiek tükrében cseppet sem lehet csodálkozni azon, hogy a történelmi Magyarország nyugati, Ausztriához került vidékét – tulajdonképpen a legnyugatibb Nyugat-Magyarországot – az 1922 óta hivatalosan Burgenlandnak nevezett területet illetően talán még a szokottnál is látványosabb az elnevezés, a névhasználat és az értelmezés körüli zűrzavar – no meg az az általános tájékozatlanság, amely felületességből, a felszínesen, épp csak elkapott információkból, az örök, gyarló emberi sznobizmusból és konformista ostobaságból ered.

Pedig ha kicsit körülnézünk a Dunántúl legnyugatibb szegélyén, a kellemes otthonosság hűvös nyugalommal üdvözl mindenfelé. A táj olyan, mintha Kőszegről kirándulnánk Velembe, a Fertő felé, északon más csupán: nádasok a távolban, bizonytalanul csillogó, messzi víztükör, sok-sok szőlő; és már-már Hany Istókot várjuk, amint előlép a vízből, amott az úszóhártyák a kezén. Ruszton mindennek enyhe, száraz fehérbor illata van, a téren egy hosszú derekú lánnyal le kell ülni, és a harmadik pohárnál már tényleg hihető, hogy tulajdonképpen minden rendben van.

Ezt a nyugati határvidéket több mint ezer esztendőn át senki nem illette külön névvel, ahogyan a Székelyföldet, ezen belül Gyimest vagy Erdélyen belül a Mezőséget vagy Kalotaszéget igen. (De mondhatnánk az Ormánságot, a Balaton-felvidéket vagy a Jászságot is.) Magyarországon az Árpádok korában a gyepűrendszer, az ellenséges támadások ellen kialakított területsávok széles, lakatlan vonalai biztosították a határvédelmet. A gyepút külső oldalán erdős sáv vette körül, azt a területet hívták *gyepűelvének*. A középkori magyar államnak fennállá-

sa első évszázadaiban tulajdonképpen két határa volt: a gyepű és a gyepűelve. A terjeszkedés során a gyepűelvek lassan benépesültek, és olyankor a gyepűt kijebb tolták. A gyepűelvről kivezető járatok kapuk voltak, azokat állandó őrség biztosította. (Köztudomásúlag ilyen határvédő nép volt keleten a székely is.) A határőrnépek emlékét helységnevek (például őr, strázsa), a nyugati gyepűét az *Őrség* tájnév őrzi. És itt kell megállnunk.

A történelmi Nyugat-Magyarországon a gyepű nagyjából Pozsonytól délre kezdődött, és délnyugaton a Mura folyásáig húzódott. Létezik olyan nézet, hogy az első világháború után Ausztriához került terület teljes egészében jogosult egy ősi, magyar elnevezés használatára, és az *Őrvidék* teljes egészében megfelel nemcsak a magyar hagyománynak, de a történelmi-településföldrajzi tényeknek is. Tetszetős, kényelmes és nemzeti szempontból abszolút *comme il faut* magyarázat. Kár, hogy nem igaz.

A mai, kizárólag osztrák *imperialista* érdekeket szolgáló, és teljes mértékben önző okok miatt a Burgenlandnak, Várvidéknek hívott, valamivel több mint négyezer négyzetkilométernyi nyugat-dunántúli sáv gyakorlatilag két, egymástól élesen elkülöníthető részből áll. Az északi a Fertő tó vidéke, Moson vármegyei terület, kiváló borokkal, ennek megfelelően nagy szőlőművelési kultúrával és olyan hangulatos, emlékezetesen szép kisvárosokkal, mint a már emlegetett Ruszt. A déli rész a Rongyos Gárda honvédő harcainak köszönhetően, népszavazással visszaszerzett Sopron környéki „beszögellés” alatt, a „felezővonalnál” kezdődik. Ez a Magyarországnak megmaradt Őrség elszakított párja. Nyugati-délnyugati folytatása Alsó- és Felsőőrrel, Őrszigettel és a több, egykoron magyarlakta településsel és a többivel.

A Fertő-vidékkel együtt ettől még nyugodtan (vagy pláne) lehetne Őrvidék a teljes Őrséghez tartozó elszakított területrész – szólhatna az ellenvetés. Csakhogy a régi Magyarországot körkörösén védelmező gyepűk feladatukat tekintve mind őrvidékek voltak. Vajon miért nem illették ezzel a névvel a keleti vagy az északi gyepűvidékeket is? Hogy a nyugati őrvidék funkcióját –

ország – a táj egyik, (déli) része őrzi, ebből a szempontból semmit sem bizonyít. Azt sem, hogy bárhol másutt *őrvidék*nek hívták volna a gyepűrészeket. De akkor miért pont itt? Hiszen 1920-21-ig a természetes, hétköznapi használatú elnevezése az Ausztria által eltulajdonított teljes területnek Nyugat-Magyarország volt. (Közvetett, de hatásos bizonyíték, hogy a két világháború közötti első „poszttrianoni” időszakban, midőn a magyar közbeszédben igen gyakran előkerültek az elszakított helységek, senki nem hívta az elcsatolt nyugati részeket Őrvidéknek. Elrabolt Nyugat-Magyarországnak annál inkább.) Létezik olyan vélekedés is, hogy a 166 kilométer hosszú, és Soprontól nyugatra mindössze négy és fél kilométer széles sáv egészének magyar neve mindvégig és a kezdetektől fogva Őrvidék és semmi más – de ennek gyökeresen ellentmondó bizonyíték, hogy a már a 18–19. században is jelentékeny létszámú német ajkú lakosság *Westungarn*nak, azaz Nyugat-Magyarországnak hívta a vidéket. Sőt, kedvünkben akarván járni (és persze jócskán hazabeszélve) az osztrákok az elszakítani kívánt tájat *Deutsch Westungarn*nak, Német Nyugat-Magyarországnak nevezték.

A szövetséges társállamból területkövetelő szomszédná züllő Ausztria már 1918 elejétől nagy sebességre váltott a helybéli németek körében végzett bujtogatásban és a magyarelles hangulatkeltésben. Az osztrák államtanács viszont csak november 17-én – a számukra is döntő jelentőségű, demarkációs vonalat kijelölő belgrádi katonai konvenciót követően – jelentette be hivatalos igényét Magyarország nyugati területeire. A határozatban ez állt:⁴ „Pozsony, Moson, Sopron és Vasvár megyék zárt német települései földrajzilag, gazdaságilag és nemzetileg Német-Ausztriához tartozanak, hiszen Német-Ausztriával évszázadok óta a legszorosabb gazdasági és szellemi közösségben éltek, és különösen is nélkülözhetetlenek Bécs város élelmézéséhez. Ezért a béketárgyalások során követelni kell, hogy a német településeknek biztosítsák azt az önrendelkezést, amit a magyar kormány ismételt nyilatkozataiban Magyarország egyéb népeinek megadott.”

A jeles szöveg, amely nem csak holmi évszázados, rejtélyes szellemi közösséget emleget, igen monarchikusan azt is elárulja, hogy főleg Bécs éléskamrájaként számítanának arra a vidékre, és minden említéskor Nyugat-Magyarországnak (*Westungarn*) nevezi az elrabolni szánt területet. De fokozhatjuk: az osztrák elképzelés szerint a történelmi, ezeréves osztrák–magyar határ helyetti „igazságos” államhatárnak a Dunántúl nyugati szélén a Pozsonyligetfalu–Rajka–Hegyeshalom–Mosonszentjános–Csorna–Szany–Celldömölk–Türje–Zalaegerszeg–Lenti–Alsólendva–Csáktornya vasútvonal mentén kell húzódnia, három nyugat-dunántúli magyar vármegye teljes területének elszakításával.⁵ A nagyságrendet (és a rablók mohóságát) vélhetően érzékelteti néhány adat: Sopron vármegye lakosságának 51 százaléka magyar, 36 százaléka német; Vas megyében ez az arány 53,9–28,4; Pozsony megyében 44,3–45,6; a megyeszékhelyen is nagyjából fele-fele, 40,4–41,9 százalék.⁶

És még egy, fölöttébb jellemző s lényeges adalék: az előbbi ún. államnyilatkozat előtt létrehozták Bécsben a sokatmondó *Westungarische Kanzleit*, vagyis a Nyugat-magyarországi Hivatalt, melynek célja az volt, hogy (látszólag az Államtanáctól „függetlenedtetten”, valójában annak támogatásával) szabadcsapatokat szervezzen az elcsatolni akart magyar területek elfoglalására.⁷ Botlik József a *Szövetséges társállamból területkövetelő szomszéd* című esszéjében írta:⁸ „Az ügyosztály vezérkara azonban végül úgy döntött, hogy a katonai támadást Sopron irányába kell megindítani, mert e várost szemelték ki Heanzenland székhelyének. Az 1918 őszen tervezett államformáció rövid életű elnevezését a kiszemelt nyugat-magyarországi tájon élő németiség egyik csoportjáról, a heáncokról kapta. Heanzenland jelentése heáncok tartománya. A Nyugat-Magyarországon élő heáncok vagy hiencek/hiéncok száma kb. 300 ezer fő volt. [...] a történelmi Vas vármegye felsőri, német-újvári, körmendi, kőszegi és szentgotthárdi járásában laktak. [...] A Kisalföld nyugati peremén, a Fertő tó keleti és északi partján fekvő Moson vármegyei nezsideri járás népét heidebauereknek hívták. [...] Poncichtereknek nevezték a Sopron környékén

elő német gazdálkodókat, akik elsősorban szőlőtermesztéssel foglalkoztak.” A Burgenland elnevezéséről megjegyzi, hogy a németajkúak által lakott mosoni, soproni és vasi vidékeket évtizedek óta *Westungarn*nak nevezték, és 1918 őszén még szó sem volt Burgenlandról. Ausztria kilencedik és új tartománya jóval később alakult meg, határait 1922. január 1-jén véglegesítette a Nemzetek Szövetségének Tanácsa.

Burgenland tehát nem történelmi tájegység, és politikai-közjogi értelemben sincs múltja. Hozzátehetjük: a nyelvhasználatban, a hétköznapi (német nyelvű) érintkezés során sincs. Ami az önkényes elnevezés eredetét illet(het)i: egyesek szerint a Várvidék névhez az inkriminált nyugat-magyarországi vidékeken található várak (Fraknó, Lánzsér, Léka, Németújvár) adhattak némi „ihletet”, ám van olyan, hihetőbb magyarázat is, miszerint az Ausztria által követelt terület eredetileg négy olyan magyar vármegye területén feküdt, amelyek mindegyikének német neve a *-burg* (-vár) utótaggal végződik (Pozsony = *Pressburg*, Moson = *Wieselburg*, Sopron = *Ödenburg*, Vas = *Eisenburg*). Így a kínosan és árulkodóan hangzó Német Nyugat-Magyarország, vagyis *Deutsch Westungarn* megnevezésről áttértek a *Vierburgenland*, vagyis a Négyvár-ország névre. Az elnevezés azonban Pozsony csehszlovák megszállása után elvesztette létjogosultságát, így lett „csak” Burgenland a nyugatmagyar határvidék német neve.

Burgenland kapcsán, befejezésül Botlik igen elgondolkodtatóan jegyzi meg: „az ausztriai politika (és ideológia), a történetírás, a néprajz és más tudományok az 1922. évet megelőző évtizedekre, századokra vonatkozóan következetesen Burgenlandnak nevezik a hajdani nyugat-magyarországi területeket, ami történelmietlen, a tények elferdítése, durva hamisítás. Fontos megjegyezni azt is, hogy az elmúlt évtizedekben számos magyarországi történész, néprajzos és más tudományágak művelője – egyesek ma is – szolgálai »burgenlandozott« és burgenlandozik, ha az Ausztriához csatolt mosoni, soproni és vasi tájak 1922 előtti időszakáról volt vagy van szó.”⁹

Az eltulajdonítani akart Nyugat-Magyarország további sorsa – főleg az 1921. augusztus végétől 1921. december közepéig-végéig tartó, igen forgatagos és zűrzavaros időszak – az idestova száz évnél is hosszabb, azóta is változatlan államjogi helyzet kialakulása felé mutat. A rendszerváltás időszakában, 1990-ben egy igen alapos, összefoglaló, szociografikus igénytel és pontossággal, megfelelő módszerrel és szellemben készült szintetizáló művet találunk: *A burgenlandi magyarság történetének főbb vonásai 1920-tól napjainkig* című könyvet. A kötet hat kiváló magyar író, Bertha Bulcsu, Csukás István, Gyurkovics Tibor, Hernádi Gyula, Szakonyi Károly és Végh Antal egykori híres-neves közös vállalkozása, amely a színvonalas *Új Idő könyvek* sorozatban, mintegy nyitányként jelent meg.¹⁰ Az esszéket olvasván megdöbbenve tapasztalhatjuk, hogy a szöveg mennyire időtálló-aktuális, több ponton viszont mennyire túlhaladott. Utóbbi elsősorban és szinte kizárólag az adatokra, számokra vonatkozik – ám a kötetben a többi írói beszámoló újraolvasása csak felerősítheti a bennünk megfogalmazott a benyomáshalmazt.

Ha az ember ma, idestova három és fél évtized múltán lép be a valamikori Nyugat-Magyarország területére, feltűnően sok külcsíni körülményben, felszíni és felületes látványelemben pontosan ugyanazt láthatja-tapasztalhatja *Deutsch Westungarnban*, Burgenlandban – Sopron, Moson vagy Vas vármegye nyugati szélein –, amit, mondjuk, Szakonyi Károly, anno:¹¹ „Száguldanak a magyarok az autóikon [...] s talán észre sem veszik a biliárdposztó-zöld mezőket, a fenyveseket, a hegyek csúcsán magasló várakat. De ha nem figyelnek is, kétségtelen, hogy a vásárláshoz inspiráló háttér a falvak és városok rendezettsége, eleganciája; a házak és a kertek rendje, a boltok csillogása, a mindenütt látható jómód. Ízlés és anyagi lehetőségek úton-útfélen. Burgenland elegáns. Tiszta. Jólesik a szemnek a gondozottságot látni. Megnyugtató a jólét. A kis hotelek, sörözők, vendéglők békességet árasztanak.” És a kontraszt, ugyancsak Szakonyival szólva:

„– Bátyámnak mit jelent az, hogy magyar? – kérdem az egyik idősebb alsóöri polgárt. [...] – Mit érez? Minek érzi magát?

– Hát... ugye... osztráknak.

– Osztráknak?

– Magyar vagyok, persze... Mi magyarok vagyunk, de osztrák állampolgárok, aztán hát így...

– De jelent-e valamit a magyarsága?

– Hát azt, hogy annak születtem.

– Csak ennyi? Nem büszke rá?

– Büszke? Miért lennék rá büszke? Magyarok születtem, ennyi az egész, itt élek, amióta csak a világon vagyok, ebben a községben. [...]

– És huszonegyben? Amikor elcsatolták ezt a részt Magyarországtól? Akkor hogy érezték? Nagy megrázkódtatás volt?

– Nem. Nem nagyon. Hiszen a Monarchia idején is jártunk Bécsbe, ide, oda, ha valami hivatalos dolgunk akadt.”

Aztán Szakonyi megállapítja – amint a többiek is –, hogy már alig-alig van magyar az egykori Nyugat-Magyarországon, mert a kb. 24 ezer magyarból csak 4-5 ezer maradt.

Gyurkovics Tibor: „Burgenlandban nincs magyar szó. Nem röppen, nem száll – nem úszik át a téren a magyar hang. [...] nincs élénk magyar zsvivaj. Miért is lenne? Itt nem élnek, nem »gyakorolják« a nyelvet, ahogy egy vallásra szokták mondani. Egymás közt beszélnek, használják, ha magyarok jönnek, de nem »élnek vele«, mint a szentostyával.”

Bertha Bulcsú: „Az elmúlt hatvan év a határ túloldalára került magyar falvakban sem múlt el nyomtalanul. A magyar nyelvet nemcsak a németek, az utóbbi időben már a magyarok is »negligálják«. [...] A magyar közösség összetartásában nagy szerepe van a tanároknak, de legnagyobb az alsóöri plébánosnak, Galambos Ireneusz bencés plébánosnak, aki nemcsak művelt és tudós férfi, de áldozatkész is.”

Róla írja Szakonyi: „De az osztrák élet vonzó. Voltaképpen senkinek sem fáj, hogy elvesznek a hagyományok, hogy csorbul és pusztul a nyelv – az apostolok, mint dr. Galambos atya

[...] érzik ennek a fájdmát, de az emberek...?” És tudvalevően még az apostolok sem halhatatlanok: Galambos atya már 2007-ben megtért Teremtőjéhez. Folytató, folytatás azóta sincs...

A legnyugatibb Kárpát-medencei magyar nemzetrészt vezető, története, fátuma több szempontból különleges, sőt rendkívüli, mert szülőföldjének Magyarországtól történt elcsatolása két tényben döntően különbözött hazánk egyéb területi veszteségeitől. Az első különbség abban áll, hogy ez az elcsatolt terület, ellentétben az ország egyéb elszakított vidékeivel, a békeszerződés érvénybe léptéig sem katonai, sem közigazgatási tekintetben nem került az új hatalom, az úgynevezett utódállam birtokába. Más, ezer évig magyar területek, így a Felvidék, Erdély vagy a Délvidék, már a békeszerződést megelőzően, de legkésőbb az 1919-es év során új tulajdonosaik kezére jutottak, így a trianoni békeszerződés – e vidék kivételével – valójában kész tényeket szentesített utólagos előírásokkal. Másként fogalmazva: úgy is mondhatjuk, hogy az Ausztriához került Nyugat-Magyarország volt az egyetlen olyan elszakított terület, mely idegen katonai megszállás nélkül ment veszendőbe Magyarország számára, oly módon, hogy a tényleges területi átadás időpontjában sem megszállva nem volt, sem harci események nem folytak rajta. Ezen érdemes elgondolkodni. Elcsatolásának második lényeges, különleges közfelháborodást keltő vonása volt, hogy a területvesztés nem egy, az első világháborúban győztes állam javára történt, hanem Ausztria előnyére, mely hazánkkal együtt vesztette el a világháborút.

Ami pedig a második világháború, a szovjet hódoltság bekövetkezése után történt... Viszonyunk hozzájuk, alapállásunk velük szemben – már ha volt ilyen egyáltalán – több mint zűrzavarosnak mondható. Megint csak Szakonyi Károly szavaival: „Legyünk őszinték: fáj-e valaha is igazán a szívünk a burgenlandi magyarság asszimilációja miatt? Fáj-e úgy, mint az ukrainjai, a szlovák vagy a román népességpolitika láttán? Nem. Voltaképpen irigyeltük a burgenlandiakat. [...] Évtizedekig ki voltak rekesztve, ellenségnek voltak titulálva – ahogy ma

mondják: a pártállam akaratából. Miért sóvárogtak volna az anyaország után? Miért?”¹²

Igen: ez nem Erdély és nem is a Délvidék, nem a Felvidék és nem Kárpátalja. Itt – röpké kis tízéves ízelítő után ugyan, de végső soron – megúszták az ávós rémuralmat és egy vérbekeppült szabadságharcot, annak minden következményével, a gerincroppantó, álszentségében világrekorder Kádár-rendszert, az egész *szovjetizmust*, május elsejéssel és szocialista brigádokkal, tilt-tűr-támogat világgal és minden egyébbel. Itt józanul, könnyek és felindultság nélkül emlékeznek hajdani magyarságukra, mint egy régi, kedves családi ereklyére a távoli múltból – a tiszta, szép nagy házaikban, halkan suhanó, csillogó autóikban, csillogó üzleteikben. Az az Őrség – vagy éppen „Őrvidék” – északon, a mocsaras-lápos Fertő-vidéken középkori őrtelepek kihűlt helye.

A történelmileg körülhatárolhatóan kialakult, máig Őrségnek nevezett tájegység mindössze három falu (Alsó- és Felsőőr, Őrsziget), körülbelül olyan messzi már, mint a Kamcsatka-félsziget, az Androméda-köd, vagy éppen a magyar nyelvhatáron belüli, néprajzi kincsesbányának megmaradt, innen vagy ötven kilométerrel délebbre fekvő Őrség, a maga tizennyolc falujával. Még a régi, romlatlan Moldova 1974-ben írt róla kitűnő szociográfiát (*Az Őrség panasza*). Azóta betéve fűjjük, hogy igen: legrégebbi településformája az úgynevezett szeres település, és a tájegység szétszakadásában, kettéválásában elsődleges szerepe volt kivételes határvédő státusa megszűnésének, de máig különlegesen archaikus paraszti kultúra, Bajánsenye és Szalafő, Őriszentpéter és Pankasz és a többi...

Most pedig itt járunk, a mostani Burgenlandban, a dimbes-dombos-középhegységes Dunántúlon, a Lajta még a Sebesvagy a Fekete-Körösnel is keskenyebb, állunk a hídon, amely egykoron ugyanúgy a haza ezeréves határát jelentette, mint Gyimesben a Rákóczi-vár melletti vasúti őrház, vagy Fehértemplom és Székelykeve között a vaskosan hömpölygő Duna, amit arrafelé már Al-Dunának kell mondani. Várak, falvak, mezők. Eltévedt lovasok vágatnak valamerre, itt tényleg

volt erdők és a Fertő ó-nádasainak láncolt lelkei riadoznak.
És errefelé, gyanítom, nem csak az ősz kísérteties.